

Реформування розвідувальної організації США

Ірина Дудко,

кандидат історичних наук,
доцент кафедри політичної історії
Київського національного економічного університету
ім. В. Гетьмана

У статті аналізується структурна будова, а також роль розвідувальної організації в системі президентського управління зовнішньополітичним механізмом США після її реформування на початку 2000-х років.

Розвідувальна організація є одним з найважливіших компонентів зовнішньополітичного механізму США, який, поряд з іншими відомствами, зокрема – військовими, часто-густо визначає пріоритети зовнішньої політики держави, а також методи її реалізації. Як зазначає Б. Інмен, до 1982 року заступник директора Центральної розвідки США, „кожна адміністрація так чи інакше вдається до використання таємних операцій, якщо визнає недостатнім успіх дипломатичних ініціатив та не має наміру використовувати військову силу” [1, р. 396]. Ці обставини обумовлюють інтерес аналітиків до структури й тенденцій функціонування розвідувальної організації, причому специфіка президентського керівництва зовнішньою політикою США у постбіполярні часи надає цьому інтересові особливої гостроти. Йдеться не тільки про масштабність зовнішньополітичних операцій США і, відповідно, ролі в цих операціях структур розвідки або, з іншого боку, ролі президентів в організації системи національної безпеки США, а й про здійснені на початку 2000-х років реформи в розвідувальних службах, а відтак і про їх вплив на процес реалізації зовнішньої політики країни.

Серед питань, які викликають інтерес науковців, – зміни в організаційній будові та специфіці функціонування розвідувальної організації у порівнянні з попередніми етапами її діяльності, очікуваний вплив цієї організації на процес прийняття зовнішньополітичних рішень на президентському рівні з урахуванням впливу інших підрозділів державного апарату США.

Організаційні основи розвідувальної організації були закладені Актом національної безпеки від 1947 року, який, декларуючи формування Ради національної безпеки, визначив її параметри функціонування підпорядкованого Раді Центрального розвідувального управління. Тенденція до об'єднання ЦРУ з відомствами військової розвідки та утвореними згідно з вимогами часу різними розвідувальними управліннями зумовила формування розвідувальної організації як масштабної, наділеної значними повноваженнями структури державного механізму США.

Так, вже на початку 1990-х років розвідувальна організація – це надзвичайний за обсягом комплекс діючих агентств та міжвідомчих і наглядацьких комітетів, діяльність яких була спрямована на підготовку і проведення розвідувальних операцій у військовій, політичній, фінансовій, бізнесовій, торговельній та інших сферах. Організаційно у 1990-х та на початку 2000-х років розвідувальна організація була представлена Центральним розвідувальним управлінням, Агентством національної безпеки, Національним бюро аерокосмічної розвідки, Розвідувальним управлінням міністерства оборони, розвідслужбами сухопутних сил, ВМС, ВПС США, Управлінням розвідки та досліджень державного департаменту, Федеральним бюро розслідувань, розвідпідділками міністерств фінансів, торгівлі, енергетики. Ця система очолювалася директором Центральної розвідки, який водночас виконував функції директора Центрального розвідувального управління [2].

Аналізуючи особливості функціонування розвідувальної організації в період біполярності, а також у певний період постбіполярних часів, американські аналітики визначали дві найхарактерніші її риси. Це посилення централістських тенденцій керівництва розвідувальною організацією і, водночас, зростання відцентрових тенденцій в її межах через дію окремих значних (як чисельно, так і з урахуванням визначених для них завдань) підрозділів і відомств, які мали здійснювати специфічні й різнопланові за своїм характером розвідувальні операції [1, р. 396 - 397].

Що стосується тенденцій до централізації управління, то вони проявлялися насамперед у підпорядкуванні директора Центральної розвідки і, відповідно, розвідувальної організації Раді національної безпеки, а її – безпосередньо президентові. Директор Центральної розвідки здійснював керівні функції через підпорядковані йому Національний департамент іноземної розвідки та Раду національної розвідки як агентств, що контролювали решту структур розвідувальної організації з повноваженнями підготовки проекту бюджету на національну розвідку.

Поза Радою національної безпеки наглядацькі функції щодо розвідувальної організації здійснювалися в різні роки Дорадчим департаментом з іноземної розвідки при президентові та комітетами з

розвідки Сенату і Палати представників Конгресу, хоча ефективність цих структур була досить проблематичною з урахуванням специфічної позиції щодо них окремих президентів, а також характеру стосунків виконавчої і законодавчої влади в політичному процесі.

Так, Дорадчий департамент з іноземної розвідки при президентові був утворений 1956 року президентом Д. Ейзенхауером для загальних консультацій щодо функціонування розвідувальної організації, включаючи збір та оцінку розвідувальної інформації й реалізацію розвідувальної політики. На практиці, однак, цей департамент не став центральною ланкою управління розвідувальними структурами через досить скептичне ставлення щодо його доцільності наступниками Д. Ейзенхауера.

Комітети з розвідки Сенату і Палати представників були утворені наприкінці 1970-х років внаслідок розкритих зловживань розвідувальних агентств щодо американських громадян та виявлення сумнівного характеру операцій за кордоном, вчинених цими відомствами в попередні десятиліття. Комітети отримали повноваження на затвердження асигнувань на розвідувальну організацію, заслуховування доповідей про результати діяльності розвідки, здійснення наглядових функцій над таємними операціями у випадку, коли президент офіційно визнає необхідність їх проведення. У ширшому аспекті президент, згідно з законодавством, і, зокрема, ухваленим 1980 року Актом стосовно нагляду над розвідкою, мав надавати Конгресові інформацію про всі аспекти розвідувальної діяльності, а Конгрес – затверджувати витрати на розвідувальну організацію, включаючи витрати на розвідку, заплановану бюджетом військового міністерства США [1, р. 397].

Та визначена Актом 1980 року система стосунків президента і Конгресу стосовно розвідки на практиці не була реалізована. Частково це можна пояснити тим, що Акт, поряд із вищезазначеним, дозволяв президентові утримувати певну секретну, пов'язану з проблемами національної безпеки, інформацію. А ще з тим, що Акт фактично не надавав Конгресові права забороняти рішення президента на проведення структурами розвідки секретних операцій.

Зазначене, по суті, уможливило продовження несанкціонованих Конгресом секретних дій розвідувальних відомств, хоча скандал „Іран-контра”, пов'язаний з виявленням нелегітимного і, водночас, здійснюваного за вказівкою президента Р. Рейгана секретного продажу зброї Ірану, ініціював нові активні спроби законодавчого органу США щодо забезпечення контролю над діяльністю розвідувальної організації. Це, у свою чергу, зумовило й активне обговорення на політичному та науковому рівні питання щодо законодавчих засад, доцільності та меж секретності розвідки в системі американської зовнішньої політики [1, р. 397]. Це питання набуло особливої гостроти у 1990-х та на початку 2000-х років,

коли крім проблеми сумнівної ролі розвідувальних структур в системі зовнішньої політики США постала ще й проблема їх недостатньої компетентності стосовно процесу формування нового світового порядку і, більше того, неспроможності дати відповідь щодо найновітніших загроз (насамперед загрози міжнародного тероризму) національній безпеці у постбіполярні часи. Розвідувальні відомства, наприклад, не мали (як заявила на слуханнях сенатської комісії в квітні 2004 року тодішній радник президента США з питань національної безпеки К. Райс) чіткої інформації щодо часу, місця та засобів можливої терористичної атаки у вересні 2001 року [3]. Внаслідок цих прорахунків США зазнали не тільки надзвичайних людських і матеріальних втрат, а й втрату довіри американців до структур національної розвідки і національної безпеки як таких, що не здатні ефективно виконувати покладені на них функції.

Ще одним прикладом грубого провалу в діяльності розвідувальних відомств стало надання ними урядові США недостовірної інформації щодо наявності у режиму С. Хусейна зброї масового знищення або засобів її виробництва, внаслідок чого США, а також низка інших держав, розпочали сумнівну за своїм характером і непередбачувану за наслідками війну в Іраку [4]. А саме ця інформація стала головним аргументом офіційних виступів посадовців найвищого рівня США – від держсекретаря К. Пауелла, міністра оборони Д. Рамсфелда до президента Дж. Буша – щодо необхідності воєнної операції в Іраку.

З огляду на зазначене об'єктивним процесом стала низка реформ, здійснених адміністрацією США щодо державного механізму і, зокрема, розвідувальної організації. Значну роль у їх ініціюванні відіграла Національна комісія щодо терористичних атак на США (комісія 9/11), утворена за рішенням Конгресу та за згодою президента Дж. Буша наприкінці 2002 року для з'ясування обставин, пов'язаних з терактами 11 вересня 2001 року, і, зокрема, перевірки діяльності розвідки і служб безпеки, котрі не змогли запобігти терористичним атакам проти США. Комісія одержала також повноваження на підготовку рекомендацій щодо реструктуризації державних органів з метою поліпшення їх діяльності та унеможливлення терористичних атак проти США у майбутньому [5]. Комісія завершила роботу в серпні 2004 року, підготувавши президентові доповідь, яка містила 41 рекомендацію стосовно реформування органів державного управління, в тому числі й органів національної розвідки [6].

Та процес реструктуризації розвідувальної організації розпочався значно раніше, оскільки вже не можна було ігнорувати резонансні провали розвідувальних структур у справі забезпечення внутрішньої безпеки і реалізації зовнішньої політики, так само, як і бурхливого обговорення у 2002 - 2004 роках проблем розвідувальної організації як в наукових колах, так і на рівні виконавчої і законодавчої влади.

В офіційних документах [7] зазначалося, що при загалом назрілій потребі реформування розвідувальної організації з метою підвищення її

ефективності цей процес набув особливої актуальності у зв'язку з драматичними подіями 11 вересня. Першою стадією реформаційних змін можна вважати утворення 2001 року Ради внутрішньої безпеки і Офісу (з листопада 2002 року – Департаменту) внутрішньої безпеки США з такими функціями, як виявлення загроз тероризму через визначення пріоритетів і координацію зусиль виконавчих агентств федерального уряду, урядів штатів, місцевих органів влади, а також приватних структур щодо збирання та аналізу відповідної інформації і розвідувальних даних як в межах, так і за межами США [8]. Структурно, згідно з реорганізаційним планом Департаменту внутрішньої безпеки (ДВБ) від 25 листопада 2002 року, функції на збирання розвідувальної інформації щодо загроз тероризму було покладено на Управління у справах інформаційного аналізу й захисту інфраструктури Департаменту, який, співпрацюючи з відповідними підрозділами Ради національної безпеки і ЦРУ, мав подавати цю інформацію директорові (секретарю) ДВБ [9], котрий одержав статус радника президента у справах внутрішньої безпеки.

Наступною стадією реформування структур розвідки, а також забезпечення чіткої орієнтації державного механізму на боротьбу з тероризмом, стало утворення в лютому 2003 року Інтеграційного центру щодо загрози тероризму як міжвідомчої координаційної структури, покликаної інтегрувати (з метою узагальнення й аналізу) інформацію та розвідувальні дані стосовно загрози тероризму, зібрану як в межах країни, так і за її кордонами через залучені до цього структури, передусім ЦРУ і ФБР [10]. Це було підтверджено на законодавчому рівні через ухвалення Палатою представників і Сенатом Конгресу Патріотичного акту США як закону, підписаного президентом Дж. Бушем у квітні 2004 року [11].

Пізніше, у вересні 2004 року, Інтеграційний центр щодо загроз тероризму з відповідними функціями увійшов як структурний підрозділ до Національного контртерористичного центру [12], заснування якого, поряд з деякими іншими нововведеннями, слід віднести до наступного важливого етапу реформування розвідувальної організації США.

27 серпня 2004 року президент Дж. Буш підписав виконавчий наказ про посилення управління розвідувальною організацією з наданням директору центральної розвідки ширших повноважень стосовно управління розвідувальними відомствами, включаючи структури, залучені до виявлення загроз тероризму і боротьби з ними. Йдеться про повноваження стосовно утворення і забезпечення діяльності структур (внутрішньої, зовнішньої, фінансової, військової тощо) розвідки з відповідальністю за вироблення інтегрованої і збалансованої програми розвитку національної розвідки, подання пропозицій щодо бюджету розвідувальної організації (включно з бюджетом на об'єднану військову і тактичну розвідку в межах міністерства оборони), а також пропозицій щодо здійснюваних в межах розвідувальної організації кадрових призначень тощо [13]. В грудні 2004 року визначена система повноважень

була передана директору Національної розвідки з виокремленням посади директора ЦРУ й підпорядкуванням його директорів Національної розвідки [14]. Новим директором ЦРУ, за погодженням Сенату, у серпні 2004 року було призначено конгресмена, колишнього співробітника армійської розвідки й ЦРУ П. Госса [15].

27 серпня 2004 року президент США підписав виконавчий наказ про утворення Національного контртерористичного центру з визначенням функціонального спрямування й параметрів діяльності цієї структури як провідного урядового банку даних стосовно міжнародних терористичних угруповань, відомих терористів та підозрюваних у тероризмі осіб, їх цілей, стратегії, можливостей, мережі контактів тощо. Центр одержав повноваження на інтеграцію та аналіз усієї розвідувальної інформації, отриманої відповідними урядовими структурами стосовно тероризму і контртероризму (за винятком інформації щодо суто внутрішньої контртерористичної діяльності); реалізації стратегічного оперативного планування контртерористичної діяльності включно з інтеграцією усіх можливих щодо цього (дипломатичних, фінансових, військових, розвідувальних, законодавчих) засобів національного уряду; встановлення оперативної відповідальності щодо керівництва агентствами, залученими до контртерористичної діяльності через відповідне законодавство та підтримку стратегічних планів щодо контртероризму тощо [16]. Згідно з виконавчим наказом, а також з поясненнями до нього президента, Національний контртерористичний центр утворювався як структура, підпорядкована директору Центральної розвідки з подальшою передачею функцій щодо керівництва ним директору Національної розвідки [14; 16].

17 грудня 2004 року Дж. Буш підписав документ „Реформа розвідки та Акт щодо запобігання тероризму”, що закріпив на рівні закону запровадження посади директора Національної розвідки як вищого керівника розвідувальної організації США [17]. До його повноважень було віднесено керівництво об'єднаною розвідувальною організацією та виконання функцій головного консультанта президента у справах розвідки. Директор Національної розвідки одержав також повноваження: на керівництво процесом збирання розвідувальної інформації та її розподіл між відповідними агентствами; встановлення загальних стандартів щодо персоналу розвідувальної організації; окреслення обсягів щорічного бюджету для агентств і відомств Національної розвідки з визначенням шляхів його використання в усіх сферах розвідувальної діяльності тощо.

За новим законом функції директора Національної розвідки обмежувалися однією посадою при безпосередньому підпорядкуванні особи, призначеної на цей пост, президентом країни. Що стосується посади директора Центрального розвідувального управління, то вона ставала підпорядкованою, у свою чергу, директорів Національної розвідки. ЦРУ зберігало при цьому свою функціональну спрямованість на здійснення

розвідувальної діяльності, аналізу розвідувальної інформації, підтримки за поданням президента американських національних інтересів за кордоном. Новий закон підтверджував водночас існуючу структуру управління розвідувальною організацією (із збереженням усіх агентств, організацій та структур розвідки в межах існуючих департаментів), а також схему розподілу інформації, включаючи військові відомства і департаменти та агентства на федеральному рівні, рівні штатів та місцевих органів влади [17].

Першим директором Національної розвідки, за рішенням президента, в лютому 2005 року було призначено посла США в Іраку, професійного співробітника зовнішньополітичної служби Дж. Негропonte [18].

Окрім вищезазначеного, до системи змін, що безпосередньо або опосередковано стосувалися розвідувальної організації, слід віднести посилення розвідувальної контртерористично спрямованої діяльності внутрішніх силових структур США, насамперед ФБР (через утворення, наприклад, у цьому відомстві посади виконавчого директора з питань розвідки) [19], а також утворення низки міжвідомчих інформаційних агентств на зразок Центру виявлення неблагонадійних щодо тероризму (вересень 2003 року) [20] або Ради інформаційних систем (серпень 2004 року) [21], зорієнтованих на поліпшення процесу розподілу контртерористичної інформації між відповідними структурами розвідувальної організації з метою реалізації більш ефективного захисту від терористичних загроз громадянам США.

В цілому реформи розвідувальної організації, реалізовані адміністрацією Дж. Буша-молодшого, слід віднести не тільки до найбільш масштабних щодо цього відомства, а й усього державного механізму США в останні десятиліття. Найважливішим їх змістовим компонентом стало значне посилення контртерористичного спрямування діяльності залучених до розвідувальної організації відомств. Неабиякого значення щодо змісту реформ набули структурні зміни державного механізму, пов'язані з переорієнтацією функціональних можливостей і системи підпорядкування розвідувальної організації та залучених до неї агентств в системі виконавчої влади США. Йдеться, насамперед, про закріплення за посадою директора Національної розвідки і підпорядкованого йому штату аналітиків статусу незалежної – на кшталт „кабінетного агентства” – структури виконавчої влади США [22], що за умов виведення її з-під безпосереднього політичного впливу штату Білого дому може не тільки сприяти більш незалежному, але й важливішому значенню розвідувальної інформації в процесі підготовки зовнішньополітичних рекомендацій президентові, зростанню ваги самих розвідувальних структур в системі ухвалення зовнішньополітичних рішень на президентському рівні.

Зазначене може знайти підтвердження й з урахуванням значно розширених можливостей і ресурсів розвідувальної організації щодо

підготовки важливих для зовнішньополітичного процесу рекомендацій, а також зміцненої через новоутворені міжвідомчі зв'язки структури розвідувального відомства, здатного здійснювати вплив на діяльність майже всіх, залучених до вироблення зазначених рекомендацій, зовнішньополітичних структур. І хоча це не виключає можливості суперництва між окремими провідними підрозділами зовнішньополітичного механізму, у тому числі й у сфері збирання та опрацювання розвідувальної інформації, і, більше того, навіть певної автономності дій щодо цього окремих структур – Ради національної безпеки, Ради внутрішньої безпеки і Департаменту внутрішньої безпеки, Держдепартаменту – розвідувальна організація є на сьогодні найбільш чітко структурованим відомством з найбільш чітко визначеною системою функціонування і керівництва порівняно з іншими відомствами державного механізму США.

Слід додати до цього й координаційні функції, які одержав директор Національної розвідки щодо всіх розвідувальних структур в системі державного механізму. На зразок РНБ в системі структур безпеки, такі функції директора Національної розвідки в системі розвідувальної організації висувають його на місце одного з найвпливовіших радників президента щодо підготовки та реалізації зовнішньополітичних рішень.

Безперечно, все, про що йшлося, не можна пов'язувати з можливістю директора Національної розвідки перебрати на себе функції головного центра й координатора зовнішньополітичного механізму через чітко окреслену спеціалізацію розвідувальної організації, чії функціональні обов'язки значно вужчі, ніж загальний процес визначення й реалізації зовнішньої політики. Окрім того, як відзначається в американській політичній літературі, яку б важливу роль не відігравала розвідка в політичному процесі, „остаточні рішення щодо політичних дій, як і відповідальність за ці дії у випадку їх провалу, беруть на себе політики” [23, р. 123].

Водночас не можна не передбачити можливих політичних змін в системі президентського керівництва зовнішньополітичним процесом, обумовлених зростанням впливу розвідки, і, зокрема, директора Національної розвідки як незалежної посадової особи, або (із врахуванням штату) – структури виконавчої влади США на процес підготовки зовнішньополітичних рішень. За відчутних провалів РНБ щодо деяких важливих напрямів зовнішньої політики американської адміністрації за часів президентства Дж. Буша-молодшого і, насамперед, щодо забезпечення національної безпеки країни, може йтися про появу тенденції керівництва зовнішньополітичним процесом, за якими зовнішньополітичний механізм не матиме чітко визначеного (за прикладом РНБ) центру опрацювання зовнішньої політики, а система прийняття рішень на президентському рівні здійснюватиметься під впливом

провідних радників, що очолюватимуть головні, пов'язані з виробленням і реалізацією зовнішньої політики, підрозділи державного механізму США.

Такі підходи можуть, у свою чергу, еволюціонувати до зростання впливу осіб, а не структур у зовнішньополітичному процесі – тенденції, що можуть пов'язуватися з протилежними і при цьому непередбачуваними наслідками в системі підготовки і реалізації зовнішньої політики. Суб'єктивізм керівництва як один з варіантів такої політичної лінії не виключає можливості нових провалів у зовнішній політиці США навіть за умов позитивних структурних змін зовнішньополітичного механізму і, зокрема, такого його суттєвого компонента, як розвідувальна організація.

Так, структурні зміни розвідувальної організації США, викликані потребами часу, можна віднести до одного з найбільш суттєвих внесків чинної адміністрації в розвиток державного механізму. Та водночас традиції американської зовнішньої політики при глобалістській орієнтації США, а також специфіка майже авторитарної ролі президента в системі державного апарату не можуть однозначно гарантувати ефективність реалізації зовнішньополітичного курсу країни. Це стосується практично всіх напрямів зовнішньої політики – від глобалістськи орієнтованих до тих, що пов'язуються із суто національними інтересами, включаючи й національну безпеку США.

Література:

1. **Kegley Ch. W., Wittkoph Jr. E. R.** American Foreign Policy. Pattern and Process. Fifth Edition. – New York: St.Martin's Press, 1996. – 658 p.
2. Современные Соединенные Штаты Америки. Энциклопедический справочник. – М.: Политиздат, 1988. – 542 с.
3. Dr. Condolezza Rice's Opening Remark to Commission on Terrorist Attacks. The National Commission on Terrorist Attacks Upon the United States. Hart Senate Office Building. Washington, D.C. April 8, 2004. – <http://www.whitehouse.gov/news/releases/2004/04/20040408.html>.
4. **Betts R.** The New Politics of Intelligence: Will Reforms Work This Time? From Foreign Affairs, May/June 2004. - <http://www.foreignaffairs.org/200405001facomment83301-p40/richard-k-betts/the-new-politics-of-intelligence-will-reforms-work-this-time.html>.
5. About the Commision. – <http://www.9-11commission.gov/about/index/htm>
6. The 9/11 Commission Report. Final Report of the National Commission on Terrorist Attacks Upon the United States. Executive Summary. – http://www.9-11commission.gov/report/911Report_Exec.htm.
7. President Signs Intelligence Reform and Terrorism Prevention Act. December 17, 2004. – <http://www.whitehouse.gov/news/releases/2002/>

12/20041217-1.html.

8. President Establishes Office of Homeland Security. Summary of the President Executive Order. The Office of Homeland Security& the Homeland Security Council. – <http://www.whitehouse.gov/news/releases/2001/10/20011008.html>.

9. Department of Homeland Security Reorganization Plan. Whitehouse, November 25, 2002. – <http://www.whitehouse.gov/news/releases/2002/11/r4eorganization plan.pdf>.

10. President Speaks at FBI on New Terrorist Threat Integration Center. – <http://www.whitehouse.gov/news/releases/2003/02/text/20030214-5.html>.

11. USA Patriot Act. President Radio Address. – <http://www.whitehouse.gov/news/releases/2004/04/20040417.html>.

12. Reforming and Strengthening Intelligence Services. Fact Sheet: Leading the Way on Reforming and Strengthening Our Intelligence Services. September 8, 2004. – <http://www.whitehouse.gov/news/releases/2004/09/20040908-5html>.

13. Executive Order Strengthened Management of the Intelligence Community. The White House, August 27, 2004. – <http://www.whitehouse.gov/news/releases/2004/08/20040827-6html>.

14. President Remarks on Intelligence Reform. – <http://www.whitehouse.gov/news/releases/20040820040802-2html>.

15. President Bush Nominates Congressman Goss as Director of CIA. – <http://www.whitehouse.gov/news/releases/20040820040810-3html>.

16. Executive Order National Counterterrorism Center. The White House, August 27, 2004. – <http://www.wghitehouse.gov/news/releases/2004/08/20040827-5.html>.

17. President Signs Intelligence Reform and Terrorism Prevention Act. – <http://www.whitehouse.gov/news/releases/2004/12/20041217-1.html>

18. President Holds Press Conference. – <http://www.whitehouse.gov/news/releases/2005/02/20050216-2.html>.

19. Improving Homeland Security. Improving Intelligence. – <http://www.whitehouse.gov/homeland/>

20. New Terrorist Screening Center Established. – <http://www.dhs.gov/dhspublic/display?theme=43&content=1596>.

21. Executive Order strengthening the Sharing of Terrorism Information to Protect Americans. The White House, August 27, 2004. – <http://www.whitehouse.gov/news/releases/2004/08/20040827-4html>.

22. National Intelligence Director Press Briefing. Press Briefing by Press Secretary Scot McClellan, Chief of Staff Andrew Card and National Security Advisor Dr. Condoleezza Rice. – <http://www.whitehouse.gov/news/releases/2004/08/20040802-6.html#threat>.

23. **Lowenthal M. M.** Intelligence. From Secrets to Policy. – Washington: CQ Press, 2000. – 264 p.